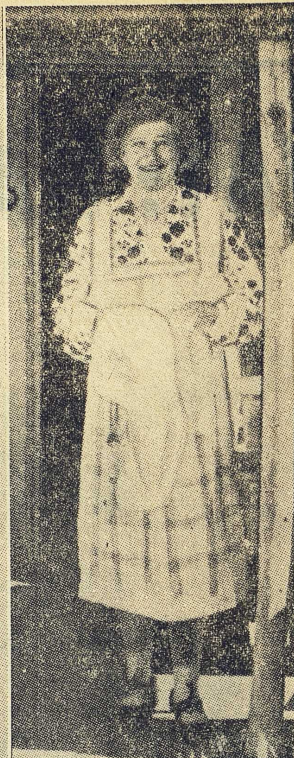
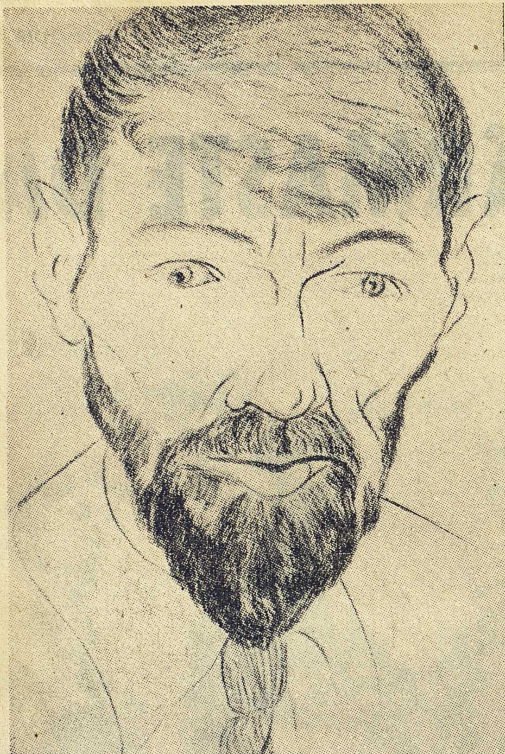

16/7

Religion och politik hos Lawrence

Självporträtt av D. H. Lawrence; Frieda Lawrence i Kiowa Ranch, New Mexico, efter hennes återkomst dit 1933.

LAURENCE var en djupt religiös människa, men stod främmande för politik, den tanken finner man ofta i biografier och analyser. Den är hållbar om man utgår från ett visst språkbruk, orimlig om man utgår från ett annat. I det hela synes satsen vara felaktig — det är ett extravagant språkbruk som används då man formulerar den. Och detta extravaganta språkbruk tycks härröra ur en mer eller mindre omedveten önskan att hylla Lawrence.

I den meningen var Lawrence, som han själv ofta skrev, uppenbart religiös att han var en passionerad sökare, en längtare efter fulländning, uppfyllelse, helhet — vilket uttryck som begagnas är skäligen likgiltigt. Hans liv och diktning kan skildras som en jakt efter gemenskap och trygghet, med kvinnan, en grupp besläktade själar, en ledare, en eldande och stabiliserande myt som milstolpar på illusionernas väg. Man kan, med T. S. Eliot, beteckna honom som anhängare av en religiös behaviorism, av ett fast handlingsmönster helgat av trosföreställningar. Men av positiv religion och av dragning till någon bestämd religion finns knappast ett spår hos

eller stimulans av detta liv. På detta område var Lawrence inte någon grubblare, utan snarare oreflekterad rationalist. Skyldkänsla och döds-skräck led han inte av, åtminstone inte excessivt, och därmed saknades en väsentlig drivkraft till religion. Det är ungefär lika befogat att kalla Lawrence en djupt irreligiös som en djupt religiös människa.

Då fader Tiverton tveksamt söker hävda katolska anspråk på Lawrence är det därför svaga skäl han stöder sig på. Han påpekar att Lawrence i några sammanhang talat om den katolska kyrkan som en stabiliserande, trygghetsskapande makt och antytt dess överlägsenhet gentemot protestantismen. Vad Lawrence här sagt är likväl endast uttryck för hans antiintellektualism och hans reaktion mot det moderna livets "rotlöshet". Det är inte en tro utan en vacker, fast och uppehållande livsstil, "en religiös rytm", som han drömmer om — liksom många andra romantiska ateister. Då han förklarar att katolicismen liksom protestantismen fördärvats genom predikandet "av en god Gud i stället för en vital och storartad Gud" är det tydligt vad saken

gäller; det är en Gud av typen "den bejdade ormen" som Lawrence möjligen kan hålla på, inte tro på. Tiverton utnyttjar också Lawrences prisande av monogamin och den katolska dogmen om äktenskapets oupplöslighet. Men på sin höjd som en förgyllning

Lawrence anklagade kyrkan

just för att ha förkvävt sexualiteten — svaret att Lawrence inte visste hur mycket katolikerna håller på det sexuella är ett pinsamt försök att med alla medel postumt inkassera en anhängare.

Ordet religion var utan tvivel ett honnörsord för Lawrence. Det hörde hop med det mörka, stumma, omedvetna som han ställde mot intellektualism och yttre liv. Längre går det inte att driva tesen om Lawrences sinne för det religiösa.

*

Likaväl som det sägs att Lawrence var djupt religiös kan det påstås att han stod främmande för politiken. Det finns ingen anledning att anta att han någonsin röstade eller deltog i någon form av praktisk politik. Många av hans uttalanden är antipolitiska, de förhånar politisk verksamhet över huvud. Vid skilda tillfällen avvisade Lawrence fascism, konservatism, liberalism, socialism och kommunism. Men allt detta hindrar inte att Lawrence i romaner, essäer och brev ständigt kom tillbaka till samhällsproblemen. Och den uppfattning han därvid i regel ger uttryck åt står på avgörande punkter nära en — visserligen allmän och oklar — fascistisk åskådning. Den iver med vilken många författare förnekar detta och betonar Lawrences utopolitiska inställning måste antas hänga samman med att hans beundrare ofta varit radikaler — tjuvade av den sociala och sexuella frigjortheten — som avskytt fascismen som en reaktionär rörelse. Någon motsättning mellan det antipolitiska och det fascistiska draget hos Lawrence finns i själva verket inte: en av fascismens intellektuella rötter är just föraktet för politik såsom på en gång något yligt, rationalistiskt och mänskligt tarvligt.

De drag hos Lawrence som predisponerade till denna attityd är uppenbara. Med anti-intellektualismen följde motvilja mot debatter och logiska resonemang, mot förståndsmännskor över huvud; hans avbasning av Bertrand Russell är av samma art som den Hamsun består Gladstone i "Mysterier" eller Thomas Mann "civilisationslitteratören" i "Betrachtung eines Unpolitischen". Primitivismen ledde till misstro eller hat mot industrialisering och rationalisering, till vördnad för etrusker, indianer och maorier: det var i äldre tider och hos ursprungliga folk som det älskade falliska "mörkret" härskade. Denna antimodernism förbands med speciell avsky för affärer och penningvärde och

kärlek till arbetarna som en smula "mörkare" än de rikare och lärda — den kunde därför tolkas som socialism, trots att den ofta varit en ingrediens också hos fascismen. Drömmen om mänsklig gemenskap av nytt — och samtidigt urgammalt — slag koncentrerades inte bara till kvinnan, utan också till ett kollektiv med total sammansmältning under en myt och en ledare; i en rad romaner — "Aaron's rod", "Kangaroo", "The plumed serpent" — blir denna ledarromantik huvudsaken.

Förnekas kan ej heller gärna att Lawrences idéer om spontaneitet, om utlevelse av kän-

lor, förenades med ett drag av brutalitet, visserligen också med ett drag av ömhet. Slag och smekningar, hårdhet och värme stod varandra så nära hos Lawrence att väl de flesta läsare måste få ett intryck av abnormitet. I en uppsats (införd i *Studies in Classic American Literature*) om amerikanen Danas "Two years before the mast" — som ledde till prygelstraffets avskaffande i den amerikanska marinen — återberättar Lawrence en prygelscen och försvarar med entusiasm och utförlighet kaptenens uppträdande; det är ett tecken på moralism och idealism att inte förstå att det här är fråga om en välgörande utlösning av både pryglarens och den pryglades känslor, ett slags mänsklig gemenskap. I "Women in love" skildras ryttares hårda behärskande av hästen, hankattens föraktfulla besittningstagande av honan, mannens våld över kvinnan på liknande sätt. I *New Mexico* slog Lawrence nära nog ihjäl en hynda som trots förbudet blandade sig med traktens hundar. Ledaridéerna hade tydligen sitt materiella underlag i karaktären.

Lawrences politiska uttalanden, som nästan alla går i samma riktning, kunde ge material till en intressant idéhistorisk avhandling. Här blott några få exempel bland många. I breven till Russell från år 1915 rasar Lawrence mot demokratin. "Du får inte tro på 'folket'. En klass är inte bättre än en annan. Det måste vara en fråga om visdom, om sanning. Låt arbetarklassen vara arbetarklass. Det måste finnas en aristokrati av adel som har visdom, och det måste finnas en härskare, en Kaiser, inga presidenter eller demokratier." "Idén att ge makt till arbetarklassen är fel... Det hela måste kulminera i en absolut diktator och en jämställd diktator." I essän "Education of the people" några år senare vill han — möjligen efter Platons mönster — dela upp samhället i klart skilda klasser, med en liten grupp av "domare" som allena

3 har styret. I sin lärobok i historia 1921 (*Movements in European history*), utgiven under pseudonymen Lawrence D. Davison — där för övrigt Luther hyllas som en "mörkrets" man i motsats till katolikerna — förklarar Lawrence att fred och välståndsökning måste växla med "strid och krigisk triumf". Ett förenat Europa kan tänkas blott under en ledare "som kan föra ett stort krig och förvalta en stor fred". "Folkets vilja måste koncentreras hos en man som på samma gång är herre över folkets vilja. Han skall väljas, men likväl skall han vara ansvarig blott inför Gud."

Kulmen nås i några av de sista böckerna. I "The plumed serpent" (1926) möter den i romanform; här har vi myten och ledaren, kampen mot socialister, katoliker och kapitalister, den medvetna och organiserade återgången till det primitiva, en stolt och ädel grymhet, den "mörka" gemenskapens triumf. "Om män som är män skall leva, måste män som är mindre än män likvideras, så att de inte förökar sig för mycket." Det är inte förvånande att, som professor Tindall meddelar (*Forces in modern British literature*), romanen blev en handbok bland engelska fascisterna. I essäform utvecklades temat något senare med ännu större precision, i "Apocalypse": "Det stora flertalet människor har blott en liten smula, om ens någon individualitet... De är fragment av det kollektiva eller sociala medvetandet... Som medborgare, som kollektiv varelse, finner människan sin uppfyllelse i tillfredsställelsen av sin maktkänsla. Om hon hör till någon av de så kallade härskande nationerna när hennes själ uppfyllelsen i känslan av statens styrka och makt."

Det förbises inte att Lawrence vid några tillfällen tog avstånd från vissa av dessa idéer och att han ett par år före sin död i ett brev förkla-

rade hela ledartanken förfelad och sade sig "till slut ha blivit ett lamm" — brevet visar snarast hur allvarligt han tagit ledarideologin. Ej heller är det min avsikt att antyda att Lawrence var fascist eller nazist i mera egentlig mening eller kunnat bli det; frågan hör liksom motsvarande problem beträffande Nietzsche inte till de vettiga. Men obestriddt är att Lawrence klarare än någon annan stor författare under samma skede förkunnat idéer som återfinns i fascismen och nazismen. Detta ofrånkomliga faktum kommer man inte, såsom några försökt, ifråga genom påpekandet att Lawrence under första världskriget var krigsfientlig — argumentets naivitet är det överflödigt att utveckla.

Varifrån fick Lawrence dessa idéer? Någon undersökning av betydelse finns inte härom. Sannolikt är att han uppsnappade en del ideologiskt allmän-gods under sina långa vistelser i Tyskland och Italien. Främst bör dock betonas att han här representerar kulmen av en engelsk tankeriktning som under 1800-talet som en ofarlig skugga följer den officiella, rationalistiskt-liberala åskådningen. Dess stora namn är Carlyle och Ruskin, lästa av Lawrence sedan den tidiga ungdomen.

HERBERT TINGSTEN